

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Пелагия Михайлова Терзийска, ЮЗУ „Н. Рилски“ – Благоевград
на дисертационен труд на тема: **„ЕФЕКТ НА МУЗИКАЛНИТЕ СТИМУЛИ
ВЪРХУ ЛИЦЕВОТО ИЗРАЖЕНИЕ НА ЕМОЦИИТЕ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА
ДЕЦА СЪС СИНДРОМ НА ДАУН (НА 7-12 ГОДИНИ)**, за получаване на
образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление 1.2. Педагогика; Докторска програма „Специална педагогика“

Автор: Параскеви Мораити

Настоящата рецензия е изготвена на основание заповед № 1389 от 26.06. 2018 г. на Ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“, както и на решение на научното жури по процедурата.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Параскеви Мораити е докторант в катедра „Педагогика“ при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград.

Процедурата и представеният комплект от документи е съобразен с Правилника за развитие на академичния състав на Югозападния университет.

През 2009 завършва ОКС “Бакалавър“ в Технологичен образователен институт Патра – и получава квалификация „социален работник“

В периода 2011-2013 г. е студентка в Университета на Западна Македония, където получава следдипломна квалификация в катедрата по предучилищно образование, образователни науки.

През март 2014 г. получава сертификат за владение на гръцкия жестомимичен език.

Докторант Мораити има професионален опит в областта на социалната работа. Работи като социален работник от 2007 година до настоящия момент в различни институции в префектура Патра и Козани.

Още като студентка - от 2008 до 2011 година Параскеви Мораити осъществява и доброволен труд в Център за консултиране и ориентиране в гр.

Козани - предлага консултации на ученици, тийнейджъри и ученици с увреждания; в Асоциация на жените в Козани по Програма за подпомагане и укрепване на социалните структури, превенция на домашното насилие, планиране и организиране на семинари за самообучение, предоставяне на подкрепа и консултации на жените.

От септември 2013 е докторант в катедра „Педагогика“ при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Като докторант участва в три научни конференции, едната от които международна, а също така представя доклади по актуални проблеми на образованието на ДСОП и на две докторантски научни сесии на ФП на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Образованието и професионалният опит на докторант Мораити обясняват интереса ѝ към проблемите на децата със СОП, към тяхното подпомагане и подкрепа.

Актуалност на тематиката

Обучението и развитието на децата със синдром на Даун е отговорна задача, изискваща прилагането, освен на традиционните методи на специално образование и на нетрадиционни методи на преподаване. Използването на музиката като една от възможностите в тази посока е добър избор. Тя дава възможност за стимулиране на ефективността на обучението и поведението на тези деца. Провокира емоционални състояния, които се обективизират по неформален начин чрез лицеви изражения, позволяващи правилна интерпретация, отчетена и ясно разграничима по лицата на учениците със синдром на Даун.

Избраната от Параскеви Мораити тема е интересна, актуална и дисертабилна. Дава възможност да се проследи равнището на учебните постижения на учениците в процеса на обучението им, тяхното участие и начини за справяне с поведенческите им проблеми, съотнесени към емоциите, създадени при обучението чрез музикални стимули.

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа 108 страници основен текст – увод, теоретична част с две глави, експериментална част

включваща една глава, заключение, 9 страници библиография и 65 страници приложения. Библиографията съдържа 129 източника, от които 112 заглавия на латиница, 11 – на гръцки език, 3 на български език и 3 интернет-източника.

Представяне на труда и оценка на съдържанието

Концепцията на теоретико-експерименталното изследване на разглеждания в дисертационния труд проблем е добре очертана, както и обосновката на избраната тема и на научната теза. Точно са определени обектът и предметът на изследването, целта и задачите, методите на изследване и научният инструментариум. Структурирането е логично организирано, съдържанието е тематично диференцирано в три глави.

В първа глава накратко се представя характеристиката на лицата със синдром на Даун. Посочват се специфични техни особености, конкретизират се някои от най-често срещаните при тях отличителни лицеви характеристики, както и специфики на поведението и развитието, а също така и предизвикателства в обучението им.

Докторантката насочва вниманието към факта, че при тези деца се наблюдава умствената изостаналост и се демонстрира когнитивно нарушение в различна степен. Подчертава специфични затруднения, които срещат тези деца при овладяването на езика, говоренето, паметта, грубата и фина моторика. Посочва особености във възприятията им, които ги различават от другите деца. Специално изтъква наблюдаваното явление „закотвена” стагнация на напредъка, застой в развитието. Това провокира към използването на често наблюдавани начини на поведение от детето със синдром на Даун, с които то цели да избегне ученето.

Когато е необходимо да се справят с когнитивни предизвикателства в обучението децата със синдром на Даун се опитват да ги избегнат, както с положително, така и с негативното поведение. В тази връзка Параскеви Мораити подчертава ролята на слушането на музикални творби за насърчаване, развитие и подобряване на качеството на обучението и поведението им.

Втора глава – първа точка посочва няколко теории за произхода на музиката, които се опитват да идентифицират първопричината за нейното създаване, както и влиянието на музиката върху психиката, чувствата на хората.

Интерес за изследвания проблем представляват следващите две точки от тази глава, в които музиката се разглежда като образователен инструмент и влиянието на музикалните стимули върху образователните подходи при деца с Даун синдром. Представят се изследвания на различни автори за ползите от музиката, за положителното ѝ въздействие върху тях: идеите на Dewey (1980) за позитивното влияние на музиката, на естетическото преживяване върху развитието на критическо мислене и най-вече върху въображението; виждането на Хауърд Гарднър (1983, 1990) за влиянието на естетическото преживяване върху емоционалните състояния и значението му за когнитивното развитие; разглеждането на музиката като важен фактор, допринасящ за придобиването на езикови умения, на умението за четене, писане, слушане и говорене (Jalongo & Bromley, 1984; Jolly, 1975; Martin, 1983; McCarthey, 1985); твърденията на Stansell (2005), че музиката има положителен ефект върху произношението, паметта и граматиката, както и върху настроението и мотивацията; схващанията на Merrell (2004), че музиката може да намали нивото на безпокойство, да помогне за поддържане на нивата на интензитет на стреса до минимум и др.

На основата на тези изследвания и твърдения Параскеви Мораити прави заключението, че музиката е един от най-креативните начини за комуникация сред хората от всички възрасти. Чрез забавни музикални техники децата могат да постигнат голямо подобрене, да преодолеят проблемите и постигнат добри резултати, както в когнитивното, така и в емоционалното развитие, където други техники може да не са толкова ефективни.

Най-голямо място в теоретичната част на дисертационния труд се отделя заслужено върху изследвания на различни автори за положителното въздействие на музиката върху децата с Даун синдром. Именно това се заявява още с наименованието на точката, но тук са посочени някои изследвания, свързани с деца с кохлеарни импланти в „детска оториноларингология“, пациенти с **персистиращо вегетативно състояние, психиатрични пациенти, деца с груба**

моторна дисфункция, които не са обект/предмет/проблем на изследване в настоящия дисертационен труд.

Авторката насочва вниманието към за изследване на: Humpal и Dimmick (1995), насочено към включване на деца със синдрома на Даун в програма за стимулиране на взаимодействието между учениците и насърчаване на приемането на разнообразието в класната стая чрез музика; използване на музикални импровизации за улесняване на играта между деца със Синдром на Даун и типично развиващите се деца, което допринася за подобряване на взаимоотношенията между децата и увеличаване времето на общата игра по-дълго от очакваното за възрастта им - Gunsberg, AS (1991); за ползите от музиката за социалното развитие на децата с Даун синдром се посочва изследване на University of Carolina-Greensboro с ученици със синдрома на Даун и аутистични тенденции, при които са приложени музикални дейности в процеса на ранна интервенция, допринасящи за подобряване на качеството и количеството на артикулацията и създаване на рамка за социално взаимодействие между децата.

По-надолу в текста се посочват изследвания за влиянието на музиката върху развитието на речта при деца с умствена изостаналост и тяхното социално развитие. Поради факта, че децата с Даун синдром имат умствена изостаналост този текст не е излишен.

Музикалната терапия се разглежда като важен фактор за положително повлияване върху: подобряване на груби и фини двигателни умения; подобряване на координацията между ръцете и очите; подобряване на капацитета за слухово възприемане; по-добро разбиране на речта, подобряване на комуникационните умения и др.п.

Тук са представени и основни изисквания към учителя, към преподаването, към организацията на класната стая, правилата и ограниченията, които трябва да бъдат поставени в рамките на класа, така че да може да се осигури спокойна среда и се гарантира интереса на детето към учебния процес, както и възможността то да се научи да разбира; посочени са основите на обучението по Bach (1980) на деца със синдрома на Даун или умствена

изостаналост, но липсват такива по отношение на *музикалните стимули* при обучението на тези деца.

Втора задача на дисертационното изследване, посочена от автора е „да се анализират теоретичните авторски подходи и добрите практики за влиянието на музикалните стимули върху лицевото изражение на емоциите при обучението на деца с Даун синдром“. Това в теоритичната част не е открито достатъчно добре.

В част Б – глава трета на дисертационния труд е представено експериментално изследване. Проучва се влиянието на музикални стимули върху напредъка на деца с Даун синдром.

В изследването са включени 25 деца с Даун синдром на възраст 7-12 години, част от които посещават специални начални училища, а други, които получават помощ в дневен център за деца с увредения „Ark“ в област Западна Македония в Гърция.

Чрез 8 различни песни, които са авторски на докторанта, се проследява влиянието на музикалните стимули върху обучението и поведението на децата. За регистриране на лицевите изражения на емоциите на учениците и всяка тяхна реакция по време на слушането на песните се използват тестове, които имат дългосрочна цел и са насочени към доказване доколко текстът и музиката като цяло стимулират децата, подпомагат тяхното развитие и подобряват качеството на обучението и поведението им.

При провеждане на педагогическия експеримент наблюдателите отбелязват лицевите изражения, породени от слушането на музика и ги записват в кодирана бланка, която се състои от всички възможни комбинации, представени в съответното изследвано емоционално състояние.

За да се осигури надеждността на получените резултати, **данните се записват от двама независими изследователи.** Учителят води дневник ежедневно, записвайки наблюденията си при провеждането на урока. В края на учебния час външен наблюдател прави второ наблюдение чрез съчетаване на информацията от първото наблюдение на учителите и резултатите от устното оценяване на учениците с цел да извърши оценка на тази фаза, чрез която се осигурява съответното доказателство за влиянието на музикалните стимули.

Наблюдението и записването в първата част от изследването, като цяло, се провежда от автора на настоящата дисертация със съдействието на сътрудник - социален работник.

Прави много добро впечатление, че за събиране на данни се използват дневник, в който са включени серия от въпроси и представляват ръководство за системно наблюдение; наблюдение и оценяване на устното представяне на учениците. За да се гарантира валидността на данните от експеримента, е използван *методът на триангулация*, за да може да се сравни и съпостави информация от различни източници и осигури многостранно проучване и надеждно тълкуване на ситуацията. В дисертационното изследване се събира *информация от три различни бази от данни: база данни на учителите, база данни на наблюдателя и накрая база данни от оценяването.*

Професионално са подбрани параметри и някои техники, предложени и взети под внимание от учителите при наблюденията. Описани са отделните фази по време на учебния процес и коректно са посочени специфичните цели от използването на всяка от осемте песни.

II. Мурайти насочва вниманието към важни компоненти за създаването на листа за наблюдения и необходимостта от спазването на значими изисквания по Майкъл Капланидис, 1999 и Мейсън 2003: а) минимална намеса на наблюдателя; б) времево дистанциране на наблюдателите от самия акт на изследване, което дава възможност за по-достоверен „поглед“; в) теоретична основа на отговорите и г) принципът на най-лесно регистриране на отговорите за целите на безопасността.

За да се определи и идентифицира лицевото изражение на емоциите на децата с Даун синдром е използвана Системата за кодиране движението на лицето (FACS) Всички емоции са категоризирани в шест групи: печал, гняв, радост, страх, отвращение, изненада

За доказване валидността на провеждането на експерименталната работа се използва емпиричният изследователски метод.

Изследователската дейност се концентрира върху четири основни етапа: определяне на началната точка; изясняване на ситуацията; разработване и прилагане на стратегии за действие; формулиране на изводи.

За да се оцени представянето на децата в образователния процес при проведеното алтернативно обучение чрез музикални стимули, е използвана традиционната форма на оценяване на устното представяне. По този начин на учителите се предоставя по-голям обхват за оценяване - от знания и общи познавателни способности до други аспекти на ученическата личност.

Авторката констатира, че обучителната и устойчива структура на песента допринася, както за постигане на положителен резултат от експеримента, така и за потвърждаване на хипотеза. По-специално, адресираните емоции са главно радост и тъга. Радостта има положително въздействие върху постигането на много цели, като развиване на активни механизми за слушане, повишаване на участието в учебния час - отговаряне на въпроси, без да се излиза от рамките на темата, разпознаване на неизвестни думи. Почти половината от учениците, участвали в експеримента, успяват да комуникират, когато изпитват чувство на еуфория и радост, 1/3 от учениците успяват да разпознаят непознати думи и езикови схеми. Личните си чувства се научават да изразяват 60%. Тези ученици демонстрират по-развити междуличностни отношения. Тъгата е факторът, който задържа и потиска развитието на междуличностните отношения.

За проверка доколко емоционалното състояние може да повлияе на ефективността на изпълнение на целите на обучение в дисертационния труд се използва, тъй като става въпрос за качествени характеристики, изразени чрез категорийни променливи, статистически тест за проверка на такава случайност е χ^2 (хи квадрат) на К. Пирсън. На учителите е представен тест със скала от тип "Ликерт" от 0 до 4. (Mann-Whitney 1956) за оценяване постиженията на учениците по отношение на постигането на целите и провери дали разликата в средните резултати е статистически значима.

Чрез теста на Ман Уитни докторантката констатира, че разликите в резултата, по отношение постигане на общите и специалните цели са статистически значими, (с изключение на песен 8), което показва, че

способността на децата да постигнат специални учебни цели е по-голяма от способността им да постигнат общата цел на преподаване.

Ефектът на емоционалното състояние върху поведение на детето се тества отново чрез „хи-квадрат” тест. Констатира се разлика в участието в учебния процес и оценката на поведението на субектите, когато последните изпитват радост от метода на преподаване, в сравнение с онези, при които са предизвикани скръб и тъга.

От представените графики е видно на кои лицеви характеристики се въздейства и как те се променят в зависимост от песента, която се слуша. Чрез тях се получава по-ясна представа за това, как се появяват положителните резултати. Лесно се забелязва, че въпреки разликата между двамата наблюдатели, която е малка в проценти, резултатите са почти еднакви. Двата проверяващи наблюдават проява на повече чувство на радост сред учениците.

В обобщени таблици П. Мурайти представя средните стойности на постигане на специфичните и общи академични цели от страна на децата, в пряка връзка с тяхното емоционално състояние.

В заключението се представят, на базата на проведеното теоретико-експериментално изследване, изводи за значимостта на музикалните стимули върху обучението и поведението на деца със синдром на Даун (7-12 годишни) и ефектът им върху лицевото изражение на емоциите при тези деца.

Освен това се правят и конкретни препоръки за педагогическата практика. Смятам, че препоръка 1 и 2 могат да се обединят в една, тъй като са почти идентични.

Приносите, изведени от дисертационния труд са формулирани коректно и напълно удовлетворяват изискванията за докторска дисертация.

Преценка на публикациите:

Публикациите свързана с темата на дисертационния труд са достатъчни – 5 на брой. Три от тях са публикувани от УИ „Неофит Рилски“, Благоевград, една в сборник на III-а Конференция по психосъдебна медицина на северна Гърция и една в списание Journal, Formal, informal & Natural Education

Автореферат

Авторефератът съответства на дисертационния текст и го представя по обобщен начин. Достатъчно информативно е представено съдържанието по отделните глави. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

Препоръки и въпроси:

1. Смятам, че текстът на използваните песни е по-добре да бъде включен в приложение, а не в основната част на дисертационния труд
2. Ползваните литературни източници правилно са посочени в списъка, на езика, на който са написани, но за нуждите на дисертационния труд е необходимо в скоби да се направи превод на английски език.

Въпроси:

1. Един от изводите, който е направени в дисертационния труд, е че „Изборът на музикален материал с практическа цел и практическа насоченост може да има голямо въздействие и затова трябва да се използва по начин, който да има положителен ефект върху децата“. В този контекст: По какъв начини може да се използва от учителите музикален материал с практическа цел и практическа насоченост, за да се постигне положителен ефект върху децата с Даун синдром?
2. В дисертационния труд се препоръчва „учителите от специалните училища (центрове за личностно развитие) да използват в своята педагогическа практика подходящи музикални стимули, които ще спомогнат за повишаване ефективността на обучението и възпитанието на децата със синдрома на Даун“. Във връзка с това - какво е необходимо да се включи в подготовката на специалните учители, за да се справят успешно с този процес?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд, разработен от докторант Параскеви Мораити, отговаря на изискванията, които се предявяват към

разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор”.

На основата на очертаните достойнства на дисертационния труд, на умението за самостоятелно научно изследване и приносите на автора, давам положителна оценка и си позволявам да предложа на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Параскеви Мораити в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма „Специална педагогика“

25. 08. 2018 г.

Рецензент:

Доц. д-р Пелагия Терзийска